

3-ШЎЪБА: ГЛОБАЛЛАШУВ ДАВРИДА ҚИЁСИЙ ТИЛШУНОСЛИК ВА ТАРЖИМА МУАММОЛАРИ

ИНГЛИЗ ТИЛИДАГИ “HEAD” - (БОШ) КОМПОНЕНТЛИ СОМАТИК ФРАЗЕОЛОГИК БИРЛИКЛАР СЕМАНТИКАСИ

Гадоева Мавлюда Ибрагимовна
БухДУ Инглиз тилишунослиги кафедраси доценти,
мустақил изланувчи

Инглиз тилидаги Head - (бош) компонентли соматик фразеологик бирликларни ифодаладиган маъноларига кўра қуйидаги гуруҳларга бўлиб таҳлил қиламиз:

1. Сифат баҳоловчи характеристикага эга бўлган соматик фразеологик бирликлар: to have a good head on one's shoulders - елкасида калласи бўлмоқ, ўз ақли билан иш кўрадиган одам;

2. Жисмоний ёки руҳий ҳолатни ифодаловчи соматик фразеологик бирликлар: one's heart sank into one's boots – юраги орқасига тортиб кетмоқ;

3. Хулқ -атворни ёки ҳаракат турини ифодаловчи соматик фразеологик бирликлар: to have a finger in every pie – ҳар ишга бурнини тикавермоқ; to show one's teeth – тиш қайрамоқ, тишини ғижиллатмоқ;

4. Бош компонентли соматик фразеологизмлар кўпинча инсонга ҳос ақл-идрокни салбий ёки ижобий баҳолашда қўлланилади:

a clear head - to have a good head on one's shoulders)- елкасида калласи бор бўлмоқ (ўз ақл-идрокига эга бўлмоқ):

a wooden head - зеҳнсиз, бефаросат, ақлсиз:

Well, he's got a bad ear for music, Joshua. When people have wooden heads, you know, it can't be helped. (G. Eliot, 'Adam Bede', ch. V) – Уил Маскерининг ҳеч қандай эшитиш қобилияти йўқ. Агар одамнинг калласи ўрнида тўнка бўлса, ҳечнарсани қила олмайсан-ку, Жошуа.

5 Инсоннинг руҳий ҳолатини ифодаловчи «бош» компонентли фразеологизмлар:

- to hang/lose one's head - бошини хам қилмоқ(эгмоқ):

Dr. Macphail bent down - he was not a man to lose his head in an emergency - and turned the body over. (W. S. Maugham, 'Complete Short Stories', 'Rain') - Доктор Макфейл бироз бошини энгаштирди- у оғир вазиятларда ўзини йўқотиб қуядиган одамлар хилидан эмасди.

- to keep one's head – ўзини (эс-хушини) йўқотиб қуймаслик: (The situation was serious, but he kept his head. (W. S. Maugham, 'Complete Short Stories', 'The Door of Opportunity') – Вазият ниҳоятдан мураккаб эди, аммо Олбин эс-хушини йўқотиб қуймади.

- to bury one's head in the sand – Эътибор бермаслик, қарамаслик, бирор нарсани кўрмаслик учун кўз юммоқ: I loved even your so very British talent for

hiding your head in the sand when you can no longer avoid the ugliness before your eyes. (D. Cusack, 'Heatwave in Berlin', ch. 17) – Мен сендаги якқол кўзга ташланадиган хунукликка эътибор бермаслик каби британча қобилятингни ҳам қадирлайман. a level head – совуққон бўлмоқ, босиқ феълли, вазмин бўлмоқ: (James Williams belonged among the level heads. (O. Henry, 'The Four Millions', 'Sisters of the Golden Circle') - Джеймс Уильяме босиқ феълли кишилар тоифасига кирарди.

6) Ўз кадр-қиммати билан кимдандир, устунликни, обрўиликни ифодаловчи «бош» компонентли фразеологик бирликлар:

- to carry one's head high- қаддини ғоз тутмоқ, бошини баланд кўтариб юрмоқ: (He had been a just judge. And he had carried his head high. (R. P. Warren, 'All the King's Men', ch. VII) – У ҳақиқий адолатпарвар судья эди. У доимо бошини мағрур кўтариб юрарди.

- to wash one's head-кимнидир бошини совунламоқ (жазоламоқ).

7) Одамнинг фикрлаш, хотирлаш каби ўзига хос хусусиятларини ифодаловчи «бош» компонентли фразеологик бирликлар:

- to beat/cudgel/rack one's brains over something-нима ҳақидадир бош қотирмоқ:

She had a bad memory for names, and it irritated her not to be able to think of them, so that she would pause in the middle of some story to rack her brains. (W. S. Maugham, 'Of Human Bondage', ch. 94) – У исмларни яхши хотирлай олмасди ва бу унинг ғашини келтирарди. У тез тез суҳбат ўртасида кимнингдир исмини эслайолмай тўхтаб қоларди.

Мисоллардан кўришиб турибдики, «бош» компонентли соматик фразеологизмлар инсоннинг фикрлаш, ҳайратланиш, нафратланиш, каби функцияларини бажарувчи асосий тана аъзоси бўлмиш «бош» (кўпинча мия) фаолиятига боғлаб ассоциация қилинмоқда ва бу компонентли фразеологизмларнинг инсон фаолиятидаги ўрни таъкидланмоқда.

Бундай моҳиятли фразеологизмлар дунёнинг барча тилларида кўплаб қўлланиши билан эътиборни тортади.

Бундай фразеологизмлар семантикаси бошдаги муҳим элемент ҳисобланувчи «hair» - «соч» компонентли фразеологизмларда ҳам ўз ифодасини топади. Бундай компонентли фразеологизмлар одатда:

1. индивиднинг ҳис, ҳаяжонини, кўркув ҳиссини ифодалашда қўлланилади:

one's hair stands on end – сочи тикка бўлиб кетмоқ:

Your hair stands on end over something that's absolutely necessary to get the work done as we originally planned- (M. Wilson, 'My Brother, My Enemy', ch.) – Иш режадагидек кетиши учун энг зарур нарсани бажариш лозим бўлганида, кўраяпсанми, доимо кўркувдан сочларинг тикка бўлиб кетади.

2. Индивиднинг нимадандир нафратини ифодалашда қўлланилади:

get one's hair off – жаҳли чиқмоқ, аччиқланмоқ, аразламоқ:

William: "If you don't find them in two and a half seconds I'll break every bone in your body." Frederick: "It's no good losing your hair about it.

If we can't find your bouts we can't." (W. S. Maugham, 'Home and Beauty', act II) – Уильям:- Агар менинг пойафзалим беш дақиқа ичида топилмаса, сени оёқ-қўлларингни майдалаб ташлайман. Фредерик: Нега сочингиз тикка бўлади. Ахир улар йўқ бўлса, қаердан топаман!

3. Гап соч толаси ҳақида кетганида, арзимас, аҳамиятсиз нарса ҳақида салбий муносабат ифодаланади:

to split hairs – арзимас нарсага ёпишмоқ, жаҳл қилмоқ;

I can't split hairs,' he said.

(H. R. Haggard, 'Stella Fregelius', ch. XV) – Бундай арзимас нарсаларга хушим йўқ,-деди полковник.

by a hair – қилча, жуда кам,бирозгина, арзимас нарса.

He just missed hitting me by a hair. – у бирозгина менга тегиб кетди.

«Бош» компонентли соматик фразеологизмлар ўзбек тилида ҳам жуда кўп.

Уларга эквивалентлик нуқтаи назардан қарайдиган бўлсак, фақат изоҳли таржима усулидан фойдаланишга тўғри келади.

Бошини иккита қилиб қуймоқ- be betrothed;

Бошишини баланд тутмоқ-carry one's head high;

Бошдан оёқ-from head to foot.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, «Тана аъзолари» лексик-семантик майдони шундай қилиб муайян бир тил вакилларининг ментал-когнитив фаолиятлари жараёнида синтез қилинган кўплаб концептлардан ташкил топади ва соматик фразеологик бирликлар номинация қилинаётган объектнинг характеридан келиб чиққан ҳолда кўплаб гуруҳларга бўлинишини тақоза қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1.Кунин А.В. Фразеология современного английского языка / А.В.Кунин. М.: Высш. шк., 1996. - 380 с.

2. Cambridge International Dictionary of Idioms. – United Kingdom at the University Press, Cambridge. 2002 – 608 p

3. Солодухо Э.М. Сопоставительный анализ заимствованной фразеологии (на материале английского, французского и русского языков): Автореф. дисс. . канд. филол. наук. Казань, 1974. -24 с. 90